

УДК 347.786

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ПОСТАНОВОК

Санченко О.І.

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті досліджуються підстави для класифікації театральних постановок. Серед критеріїв класифікації обираються такі: переважний вид мистецтва; зміст; форма акторського виконання; кількість задіяних виконавців (акторів); локалізованість виконання; професійність статусу виконавців; спосіб демонстрації постановки. Характеризуються окремі види постановок за представленими критеріями класифікації. Підкреслюються загальні та особливі ознаки окремих видів постановок. Надаються пропозиції щодо ознак та особливостей охорони театральних постановок.

Ключові слова: мистецтво, театр, постановки, об'єкт авторського права, класифікація.

Постановка проблеми. Невпинна еволюція театрального мистецтва має своїм законним наслідком розгалуження творчих пошуків та появу різноманітних жанрових модифікацій театральних постановок. При вдосконаленні чинного законодавства України в частині дефініції «театральна постановка» доцільно враховувати максимально широку палітру можливих різновидів театральних постановок, які незважаючи на суттєві змістовні, візуальні та інші відмінності, демонструють спільні фундаментальні риси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, пов'язані з правовим регулюванням відносин у театральній діяльності висвітлювалися у наукових працях таких вчених, як: А.Ю. Антонова, Г.Ф. Алтинбаєва, Ю.І. Вахитова, І.В. Матвеев, І.В. Лагкуєва, Є.П. Ліхотникова, М.М. Малєїна, М. Таєвська, І.Я. Рабинович,

М.Я. Расходніков, Ю. Федорова, Н. Федорченко та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявні монографічні, дисертаційні дослідження у сфері цивільно-правової охорони театральної постановки, залишається невирішеними питання особливостей окремих видів театральних постановок, підстав їх класифікації та удосконалення законодавчого визначення поняття театральна постановка, що вимагає проведення додаткових доктринальних розробок обраної тематики дослідження.

Мета статті. Метою даної статті є визначення критеріїв для класифікації театральної постановки, що дозволить усесторонньо охарактеризувати її окремі види.

Виклад основного матеріалу. Театральні постановки є одним з маловивчених об'єктів автор-

ського права, науковий інтерес до якого зростає. Одним з цікавих питань є обрання підстав для проведення класифікації театральних постановок, що дозволить усебісторонньо охарактеризувати особливості окремих видів театральної постановки, розкрити режим їх правової охорони, визначити ознаки, властиві театральній постановці, розкрити характерні риси та особливості окремих видів театральних постановок.

Науковий аналіз значної кількості видів театральних постановок варто проводити послідовно за низкою основних критеріїв. Саме побудова системи класифікацій надає змогу розкрити якомога більше характерних ознак театральних постановок у всій їхній різноманітності.

По-перше, усі театральні постановки можна класифікувати **за переважним видом мистецтва**, яке превалює в театральному творі:

- літературні, до яких відносяться саме ті театральні постановки, в яких основним засобом виразності є слово, а основним твором, який виступає підґрунтям постановки, є літературно-драматургічний твір;

- музичні постановки, які характеризують як різнопланове та жанрово неоднорідне явище – до нього відносять музичну комедію, рок-оперу, зонг-оперу, музичне шоу, мюзикл тощо [1, с. 30]. Як вдало зазначає О. Б. Гранат, музично-драматичний театр – семіотично неоднорідне утворення, він асимілює риси та характеристики різних видів мистецтва [2, с. 12]. При цьому найбільш популярними різновидами музичних театральних постановок можна назвати оперу та мюзикл;

- хореографічні постановки, у яких хореографічний компонент виступає надзвичайно важливою складовою театрального мистецтва, особливо у контексті перманентного підвищення його видовищності. Це посприяло тому, що танець виріс у основний твір у складі деяких театральних постановок. В. А. Філіппова, досліджуючи світову танцювальну культуру, вказує на існування: а) народного (національного, етнічного) театру танцю; б) театру опери та балету – класичного та сучасного; в) мюзик-шоу, ревію тощо; г) авангардистського танцювального театру [3, с. 333]. Поняття «театр танцю» синтезує дефініції «театр» та «танець», що народжує якісно нову категорію «театр танцю», під яким розуміємо особливу форму існування сценічного хореографічного мистецтва, що тяжіє до законів драматичного театру, де створення художнього образу, втілення дії відбувається засобами естетично значимих танцювальних рухів та поз; характеризується синтетичністю, колективністю, адресністю [4, с. 148]. І хоча історично театр танцю виник у Німеччині, а варіанти цього явища розповсюджені у таких європейських країнах як Франція, Англія, Італія, Іспанія, Швеція, Україна не залишилась осторонь цього процесу, адже сьогодні в країні працюють всі різновиди театру танцю. Перший у світі театр бального танцю було створено саме в Україні у 1999 році [4, с. 149];

- інструментальні постановки, одним із найяскравіших прикладів яких у вигляді нетрадиційного художнього синтезу в мистецтві ХХ століття став авангардний інструментальний театр – жанр, що виник наприкінці 50-х років і продовжує свій розвиток сьогодні [5, с. 95]. Як

уже неодноразово відмічалось, у художній культурі останнього часу спостерігається тенденція до посилення театральності та видовищності різноманітних мистецьких форм. Зокрема, яскравої театралізації набуває інструментальне виконавство у сфері академічної музики, виникає поняття «інструментальний театр» [6, с. 27];

- пластичні постановки, адже тенденція неухильного виходу мистецтв за їхні межі, до їхнього взаємопроникнення продукує такий феномен ХХ століття як пластичний театр, де інтегруючим фактором виступає пластичність, що через жести об'єднує у художню цілісність мову музики, танцю, пантоміми, живопису, драми, кіно, слова. При цьому форми сполучення всіх складників цієї інтеграції можуть бути найрізноманітнішими [7, с. 148].

Теоретична та практична значимість проведеної нами класифікації театральних постановок за переважним видом мистецтва відбивається і в юридичній площині. По-перше, наявність різних видів театральних постановок за критерієм превалюючого виду мистецтва демонструє обмеженість легальної дефініції, наданої Законом України «Про театри і театральну справу», адже у ній театральна постановка може бути лише музична або літературна (мається на увазі, виконана у розмовно-літературному жанрі). У зв'язку з цим, доцільною є відмова від законодавчого закріплення ознаки походності твору. По-друге, театральна постановка є складним твором, тобто таким, що формується з окремих частин-творів, які відносяться до різних видів мистецтв. Вважаємо, що у складного твору завжди присутня та складова, яка є домінуючою, центральною. Саме такий твір є своєрідною несучою конструкцією театральної постановки, її ядром. Традиційно основною частиною театральних постановок виступає музичний чи літературний твір, однак, як помітно з проведеної класифікації, можливих варіантів набагато більше, а це означає що правовий режим театральної постановки розповсюджується на значно більшу кількість творів, і всі вони охоплюються нашим дослідженням.

По-друге, театральні постановки можна класифікувати за їх **змістом**:

- художні, якими є переважна більшість театральних постановок – вони зображують життя, особливості людських взаємин, проблеми суспільства та особистості, різні аспекти взаємодії людини та природи. Автор художнього театрального твору вільний у виборі тем, засобів виразності, формулюванні основної ідеї постановки. Однак, слід погодитися з професором Р. Б. Шишкою у його думці про те, що творчість, яка суперечить принципам моральності та гуманізму, спрямована на руйнування людського життя і здоров'я, доквілля, всього доброго, справедливого та прекрасного, не може охоронятися правом [8 с. 5];

- документальні, коли «документ» виступає головною літературною основою, при цьому ним може бути історичний документ, документ, отриманий від конкретної людини чи навіть людина-документ [9]. Документальний театр базується на текстах вербатім – тобто використовує метод створення тексту для театральної вистави шляхом монтажу дослівно записаної мови реальних людей [10, с. 199-204]. У драматургічний текст часто перероблюється і автобіографічна проза;

– історичні, котрі мають багато спільного з документальним театром, однак вони не тотожні. Основна різниця полягає у тому, що історичний театральний твір за основу має реальні історичні події, зображує історичних героїв, однак таке зображення художнє, а не достаменне;

– фольклорні, котрі базуються на народній творчості, що відображає традиції, цінності, ідеали та прагнення цього народу, формує його культуру;

– сакральні, метою яких є розкриття певного сакрального змісту. До таких театральних постановок відносяться ті, основна ідея яких стосується божественних, релігійних, ірраціональних, містичних понять та явищ.

По-третє, за **формою акторського виконання** театральні постановки можна розподілити на такі види:

– безпосередні – тобто ті постановки, в яких використовується безпосередня гра акторів. У ігрових театральних постановках актор виконує певну роль, втілює образ, предстаючи перед глядачем безпосередньо. Актор може використовувати при цьому додатковий реквізит (наприклад, маску), бути костюмованим та загримованим, однак його власна особистість пов'язується в уяві глядача з тим образом, який актор зображує на сцені своєю грою.

– опосередковані – у таких постановках актор виступає ніби «за кадром», він прихований за іншими засобами виразності та виконує обслуговуючу роль. Майстерність і творчий характер виконання втілюються не у власних сценічних діях, а через інші предмети, маніпулювання ними та утворення певних явищ. Глядач не бачить акторської гри як такої – він спостерігає за видовищем, яке є опосередкованим продуктом діяльності виконавця. Різновидами опосередкованих театральних постановок можна назвати наступні: лялькові та постановки театру тіней – це особливі твори, які мають власні характерні риси.

По-четверте, театральні постановки можна класифікувати за **кількістю задіяних виконавців (акторів)** на:

– поліакторські – твори, виконання яких вимагає більше ніж одного актора. Поліакторські постановки у свою чергу поділяються на:

а) масові – твори, які задіюють велику кількість виконавців (наприклад, у «Поліфонії миру» А. Бакши задіяно одночасно більше 90 акторів). Врховуючи специфіку роботи з такою великою кількістю персонажів та виконавців, у теорії режисури виділяється окремий напрямок – режисура масового театру [11, с. 66];

б) колективні – твори, які виконуються силами творчого колективу. До них відносяться переважна кількість усіх постановок, адже вони створюються та втілюються на сцені, як правило, певного театрального закладу. Однак творчі колективи можуть формуватися тимчасово, лише для реалізації певного творчого проекту;

– моноакторські – театральні постановки, які виконуються одним актором. При цьому даний актор може втілювати не лише один образ, а розігрувати певну кількість персонажів, однак фізично – це лише одна особа.

По-п'яте, за **локалізованістю виконання** театральні постановки можна розподілити, окреслю-

ючи паралелі з проведеною вище класифікацією сценічного простору. Отже, театральні твори поділяються на:

– театральні постановки, виконані на класичній сцені – це ті постановки, які ставляться у спеціально призначених для цього закладах – театрах, філармоніях тощо;

– театральні постановки, виконані на адаптованій сцені – ті вистави, які граються у місцях, що мають інше функціональне призначення, але пристосованих для сценічного дійства;

– театральні постановки, виконані на умовній сцені – ті постановки, які ставляться просто неба, без чітко окресленої, відділеної від глядачів сцени.

По-шосте, театральні постановки можна класифікувати за таким критерієм як **професійність статусу виконавців**:

– професійні – такі постановки, які виконані суб'єктами професійної творчої діяльності на індивідуальній і колективній основі – тобто професійними творчими працівниками, колективами чи творчими спілками. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про культуру» професійні творчі працівники – це особи, які провадять творчу діяльність на професійній основі, результатом якої є створення або інтерпретація творів у сфері культури та мистецтва, публічно представляють такі твори на виставках, шляхом публікації, сценічного виконання, кіно-, теле-, відеопоказу тощо та/або є членами творчої спілки, та/або мають державні нагороди за діяльність у сфері культури та мистецтва [12].

– аматорські – такі театральні постановки, які є результатом аматорського мистецтва, що розуміється Законом України «Про культуру» як непрофесійна творча діяльність окремих осіб або колективів, що не є для них основним заняттям і не має на меті отримання доходів. При цьому законодавець не дає визначення професійному мистецтву як такому, а лише оперує поняттям суб'єктів професійної творчої діяльності. Тобто діяльність як така залишається без окремої дефініції, на відміну від поняття аматорського мистецтва. Слід особливо підкреслити, що професійні та аматорські театральні постановки охоплюються єдиним правовим режимом. Це означає, що авторські та суміжні права, які виникають у зв'язку зі створенням театральної постановки, діють у повному обсязі незалежно від рівня професійності творців чи виконавців. Аматорські театральні постановки активно виконуються в Україні, наприклад, у Київському театрі-студії «Яблуко», чернігівському аматорському театрі «23» та інших колективах.

По-сьоме, театральні постановки можна поділити також за **способом демонстрації**:

– традиційні – вистави, які відбуваються безпосередньо перед глядачами;

– телевізійні – такі театральні постановки, які транслюються за допомогою телебачення;

– радіопостановки – театральні твори, які виконуються лише у аудіоформаті за допомогою трансляції через радіопристрої. У таких постановках специфіка полягає у відсутності візуального супроводу, що вимагає від автора використання особливих засобів виразності, розрахованих лише на звукове сприйняття аудиторією.

Висновки і пропозиції. Отже, проведена за низкою критеріїв класифікація театральних постановок надає можливість виокремити характерні специфічні особливості правового режиму окремих видів театральних постановок. При цьому деталізація не розмиває правовий режим театральних творів, а навпаки – дозволяє виділити загальне та підкреслити особливе, тим

самим провести дослідження відповідного правового явища в цілому. Результати представленої класифікації доцільно враховувати як у законодавстві, наприклад, при удосконаленні правового статусу виконавців, так і у договорах, наприклад, при деталізації способу демонстрації театральної постановки, вимог до акторів-виконавців, тощо.

Список літератури:

1. Бахтин А. А. Синтез искусств как основа мюзикла для взрослых и детей: автореф. дис. на соис. науч. степ. канд. искусств.: спец. 17.00.01 – театральное искусство / А. А. Бахтин. – М., 2006. – 34 с.
2. Гранат О. Б. Музично-драматичний театр як феномен української культури (на матеріалі Чернігівщини кінця XIX – початку XX століття): автореф. на здоб. наук. ступ. канд. мист.: спец. 26.00.01 – теорія та історія культури / О. Б. Гранат. – К., 2011. – 16 с.
3. Филиппова В. А. Народная, элитарная и массовая культуры: сущность, характер, соотношения и влияние на развитие театра танца / В. А. Филиппова // Вестник СГТУ. – 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 328-334.
4. Чілікіна Н. О. Особливості існування театру танця в Україні / Н. О. Чілікіна // Вісник ХДАДМ. – 2012. – № 3. – С. 148-151.
5. Приходько А. В. Инструментальный театр у соціокультурному просторі XX–XXI століть / А. В. Приходько // Мистецтвознавчі записки. – 2013. – № 13. – С. 95-102.
6. Станіславська К. І. Театралізація інструментального виконавства у зарубіжній музичній культурі / К. І. Станіславська // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. – Вип. 17. – К.: Міленіум, 2010. – С. 27-34.
7. Зінич О. Пластичний театр як художній феномен в контексті інтегративних тенденцій у сучасному хореографічному мистецтві / О. Зінич // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2007. – Вип. 7. – С. 147-153.
8. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Р. Б. Шишка. – О., 2004. – 37 с.
9. Руднев П. Этика документального театра / П. Руднев // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://postnauka.ru/video/13744>
10. Апчел О. А. Документальный театр як вид сучасної постдраматичної театральної культури / О. А. Апчел // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту: у 2 т. – Рівне, 2012. – Вип. 18, т. 1. – С. 199-204.
11. Данчук О. Л. Режесура шоу-програм і масових дійств як мистецтво і професія / О. Л. Данчук // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2014. – Вип. 33. – С. 65-69.
12. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 року № 2778-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 24. – Ст. 168.

Санченко Е.И.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

КЛАСИФИКАЦІЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ПОСТАНОВОК

Аннотація

В статті досліджуються основи для класифікації театральних постановок. Серед критеріїв класифікації вибрані такі: переважний вид мистецтва; зміст; форма акторського виконання; кількість задіяваних виконавців (акторів); локальність виконання; професійність статусу виконавця; спосіб демонстрації постановки. Характеризуються окремі види постановок за представленими критеріями класифікації. Розглядаються загальні та особливі ознаки окремих видів постановок. Представляються пропозиції щодо ознак та особливостей охорони театральних постановок.

Ключевые слова: искусство, театр, постановки, объект авторского права, классификация.

Sanchenko O.I.

National University «Odessa Law Academy»

THE CLASSIFICATION OF THEATRICAL PERFORMANCES

Summary

The bases for classification of theatrical performances are investigated in the article. Among the criteria of classification are chosen such as: primary form of art; contents; form of actor's performance; the number of involved performers (actors); locality of a performance; professionalism of the status of a performer; a way of demonstration of a performance. Separate types of performances are characterized by the presented criteria of classification. The general and special signs of separate types of statements are considered. Offers concerning signs and features of protection of theatrical performances are examined.

Keywords: art, theater, performances, object of copyright, classification.